

Saints and Holy (Wo)Men in Byzantine Literature and Art

Dr. Christodoulos PAPAVARNAVAS (Austrian Academy of Sciences)

Session 1: Introduction to Byzantine Literature and Art Devoted to Saints and Holy (Wo)Men

The Agenda for the Day

- Terms and Concepts
- Course Outline
- Bibliographical Tools

Terms and Concepts

- Byzantium
- Literature
- Hagiographical Literature ('Hagiography'):

Holiness/Sanctity Hagiographical Genres

The City at Bosphorus

- Byzantion (7th cent. BC 330 AD)
- Constantinople (330 1453)*

* 330: foundation of Constantinople (324: the reign of Emperor Constantine the Great and the new capital of the Roman Empire)

Istanbul (since 1453 – today)*

*1453: Constantinople was conquered by the Ottoman Empire.

The Three Components of Byzantium

- Culture and Language: Greek
- Polity/Governmental System: Roman
- Religion: Christian

Literariness – Literary Dimensions / Literary Nuance

- This is NOT about the *content / subject matter* of a text!
- Literariness is to be found in the *way* the content is presented in a text:
 - Style/Diction (e.g., linguistic and rhetorical means, choice of words, different nuances in the meaning of words, tenses, etc.)
 - Narrative techniques (e.g., motifs, topoi, flash back, etc.)
 - Structure (i.e., text as a complex and multi-layered system; as a good construction that gradually builds to a big climax.)

Note: Historiographical sources can also contain literariness.

Hagiographical Literature ('Hagiography')

- **'Hagiography'**(Gr. *hagios* = saint, *graphein* = to write) (cf. Louth)
 - Term: Research invention of the 19th century
 - Content: Biographies of holy men and women
 - Purpose: Guidance of the audience to a pious lifestyle
- Holiness/Sanctity (cf. Louth)
 - "Living holy men" vs. "dead saints" (by Claudia Rapp, cf. Peter Brown)
 - Intercessors: miracles before and after death
 - The veneration of holy persons and the cult of saints (relics)
 The Cult of Saints Project: http://cultofsaints.history.ox.ac.uk/?page_id=2
- Hagiographical Genres and Their Use in the Current Research (cf. Louth)
 - Acts of the Martyrs (Passions; Martyrdom accounts)
 - Saints' *Lives* (various categories, cf. Louth)

Hagiographical Literature ('Hagiography')

Framed by Objects of Byzantine Art

- Manuscript illustrations
- Icons
- Wall paintings
- Further cult objects

Course Outline

- 1. (25.02.2020): Introduction to Byzantine Literature and Art Devoted to Saints and Holy (Wo)Men
 - Terms and Concepts
 - Course Outline
 - Bibliographical Tools

2. (10.03.2020): Sanctity through Martyrdom: Male & Female Martyrs

- The Passion of Polykarpos (BHG 1556-1560)
- The Passion of Perpetua and Felicity (BHG 1482)

3. (24.03.2020): The World of the Desert: Male and Female Hermits

- The Life of Antony (BHG 140)
- The Life of Mary of Egypt (BHG 1042)

Course Outline

4. (07.04.2020): The Life on Pillars and in Monasteries: Ascetics, Monks and Nuns

- The Life of Daniel the Stylite, i.e., the Pillar Saint (BHG 489)
- The Life of Irene of Chrysobalanton (BHG 952)

5. (21.04.2020): Secret Holiness: Cross-Dressing Nuns and Holy Fools

- The Life of Mary/Marinos (no BHG no.)
- The Life of Symeon Salos, i.e., the Fool (BHG 1677)

6. (05.05.2020): Imperial Sanctity: Holy Emperors and Empresses

- The Life of Constantine the Great (BHG 361x)
- Recapitulation
- 7. (19.05.2020): First Exam Meeting

Martyrdom

Scenes from the Martyrdom of Eudoxios, Romylos, Zenon and Makarios of Melitene, Metaphrastic Menologion, 11th century (cod. Add. 11870, fol. 67r, British Library, London)

Martyrdom

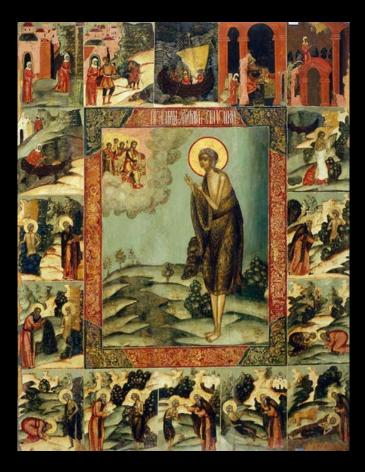

Jean-Léon Gérôme (1824– 1904), "The Christian Martyrs' Last Prayer", The Walters Art Museum in Baltimore, Maryland, USA

The Desert Hermits

Michelangelo, "The Torment of Saint Anthony" (ca. 1487–1488), Kimbell Art Museum, Texas, USA

Russian icon of Saint Mary of Egypt, surrounded by scenes from her life (17th century, Beliy Gorod).

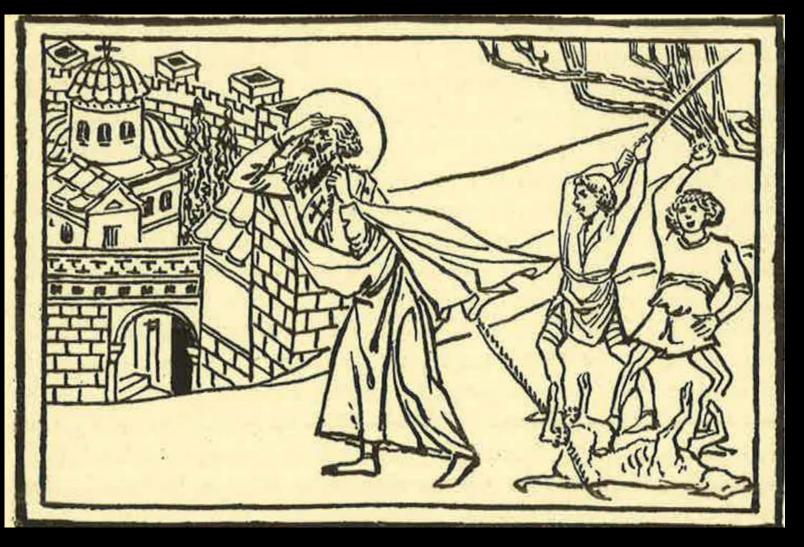
Ascetics on Pillars and in Monasteries

Daniel the Stylite, Menologion of Basil II (ca. 1000 AD) Vat. gr. 1613, fol. 237

Holy Fools

The Entry of Saint Symeon Salos into the City of Emesa, in H. Lietzmann, Byzantinische Legenden, Jena 1911, 1, 63

Imperial Sanctity

Helena finding the True Cross, Italian manuscript, c. 825

Mosaics in the Hagia Sophia, Emperor Constantine I with a model of the city

- The <u>Bollandists</u> (Société des Bollandistes; their name after Jean Bolland, 1596–1665): a group of scholars, who since ca. 400 years focus on hagiographical texts and the cult of saints (especially, manuscripts and editions).
 - Acta Sanctorum
 - BHG and BHG Novum
 - Synaxarion of Constantinople
 - Analecta Bollandiana

Acta Sanctorum (= AASS):

An Anthology of Greek and Latin hagiographical texts, which were edited here for the first time and organized according to the church calendar.

AASS, 1st Volume, 1643

BHG and BHG Novum: Bibliotheca Hagiographica Graeca, edited by the Bollandists (e.g., François Halkin). This is a catalogue of Greek hagiographical writings, arranged alphabetically by saint. Each text or textual version has a different identification number.

SUBSIDIA HAGIOGRAPHICA, nº 8a BIBLIOTHECA HAGIOGRAPHICA GRAECA TROISIÈME ÉDITION MISE A JOUR ET CONSIDÉRABLEMENT AUGMENTÉR PAR FRANÇOIS HALKIN BOLLANDISTE Tome I - JL Aaron-Ioannes Baptist SOCIÉTÉ DES BOLLANDISTES 24. BOULEVARD SAINT-MICHEL BRUXELLES 1957

49

 Vita. El δέ και θυητήν ξοχε τήν φύσιν ό χρόνος και πάντων έστι πατής — Des. πρός γαληνούς άγαγε λιμένας τὰ καθ΄ ήμᾶς καθάπαξ πράγματα... ἀμήν. [139b

Exc. A. IABNIUS, Anecdola graeca theologica (Lipslae, 1893), 74-75. — CL Catal. Germ. 94⁸, 228⁷.

Antonius ab. in Thebaide † 356. — Ian. 17.

1. Vita a. Athanasio (a Mctaphrasta in menologium inserta). B. Inc. prol. 'Αγαθήν δμιλλαν διεστήσασθε ποδς τους έκ Αλγύπτος μοναχούς — Inc. 'Αντόνιος γένος μέν ήν Αλγύπτιος, εύγενδον δέ γονέων — Des. τούτους οί χριστιανοί έλέγχουσιν ού μόνον μή είναι θεούς, άλλά και πατούσι και διώκουσιν ώς πλάνους καὶ φθορέας τῶν ἀνθρώπων τυγχάνοντας... ἀμήν. [140]

D. Homscarn, Vita S. Antanii eranitias (Augustas Vindalicorum, 1611), 1-121; cf. 156-163 (varias best.); [S. P. N. Athanasii opera II (Purishis, 1627; Colonine, 1636), 450-506; [I. 2 (Parisiis, 1698), 793-866; [II (Patavii, 1777), 631-092; [P.G. 26, 837-976; [A. F. Mavours, Bio-Carraviae (Paris, 1858 et saepius), 5-49 vel 5-55 omissis quibusdam locis. — Exe. M.-J. ROUER DE JOURNEL, Exchiridion ascetteum (Friburg), 1930; ² 1936; ² 1942; ⁴ Barcelona, 1947), 92-113; H. Kourt, Quellen zur Geschichte der Askese und des Mönchtums in der alten Kirche (Tubingen, 1933), 78-85.

 Vita. Οδτος το μέν γένος ήν Αἰγόπτιος. [140e
 Cod. Athon. Laurae Η 62, 100c. xv, fol. 1-51. Cf. Eustratiades, Συμπλήρ. άγιορ. 7. — An eadem ac 6?

 Vita. Οδτος ό μέγας διαπρόσιος τῆς οἰκουμένης φωστής, ή κρηπὶς τῶν μοναζόντων, ό πύργος. [141a

Cod. Athon. Batoped. 86 (olim 71), same. xvi, fol. 1-44^v. Cf. Th. Schmitt in Builetin de l'Institut arch. russe à CP. 8 (1903), 269 ; Evernatians I. c.

4. Laudatio a. Meletio mon. ²Αγαθόν μέν ἐστιν ἀεἰ πῶσι χριστιανοῖς τοῦ ποιείν τὸ θέλημα τοῦ χυρίου ἡμῶν ²Ιησοῦ Χριστοῦ — Des. καὶ τοὺς ἀουλεύοντας αὐτῷ μέχρι τέλους ὁιαφυλάττει ἀλωβήτους ἐκ τῶν μηχανιῶν τοῦ ἐχθροῦ... ἀμήν. [141c Cod. Neupolit. Π C 33, saec. xv, fol. 200-207. Cf. Anal. Boll. 21 (1902), 387¹⁰.

Laudatio. Φαιδρόν ύμῶν δρῶ, ὅ παρόντες, τὸν σόλλογον
 — Des. τὴν σὴν νέμοις χάριν ἡμῶν καὶ βασιλεῖ ἡμῶν τῷ πιστῷ...
 [141d]

Cod. Baltimor. Waiters 521 (olim Alexandr. 33), sacc. x1, fol. 1137-129. Cf. F. Halkin in *Anal. Boll.* 57 (1939), 235¹⁰; EHRHARD II, 567; III, 396.

 Epitome seu synaxarium. Οδτος ό πανόσιος και μέγας πατήρ ⁴μῶν ^Aντώνιος γένος μέν ἦν Αἰγύπτιος, εδγενῶν γονέων υίός ^{Halsin}, BBG. I. — 4.

Synaxarion of Constantinople

('Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanum'):

It is a liturgical book (dating from the 10th century) written at imperial command (Emperor Constantine VII Porphyrogennitos). It is organized according to the church calendar and contains a brief hagiographical narrative for each feast day.

καὶ ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτῶν ἐν πυρὶ βληθέντες, τὸν Αὐλῶνος μίλια πέντε πρὸς θάλασσαν. Μαθόντες τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἔλαβον.

397

δε ταίς ήμεραις εκείναις συναχθέντες άγροικοί πρός τὸ διασώσαι αὐτὰ ἐκ τῆς τών ἀπίστων κατα- ἐτελειώθη

μενοι και τόν Χριστόν παρρησία όμολογήσαντες δρομής, απήλθεν είς τόπον όχυρόν, απέχοντα από Ι.κ. 16. δὲ τοῦτο οἱ ἀπιστοι καὶ καταδραμόντες, διὰ σχοί-

398

3. Τη αύτη ήμέρα άθλησις του άγίου μάρτυρος νων έαυτοὺς κατήγαγον προς αὐτόν καὶ κρατή-5 Δάνακτος άναγνώστου. Ούτος ήν έξ Αθλώνος σαντες ήνάγκαζον θύειν τῷ Διονύσω λέγοντες. τοῦ Ίλλυρικοῦ, οῦτω τοῦ τόπου λεγομένου, κλη- ὅτι αὐτὸς δημιουργεῖ τὸν οἶνον. Ὁ δὲ ἄγιος ώμορικός τής έν αύτψ άγίας του Θεού έκκλησίας. Έν λόγει τον Χριστόν λέγων, ότι οδτός έστιν ό τόν κόσμον καὶ τὰ ἐν τῶ¹ κόσμω ποιήσας, ὁ δὲ τινες και άπιστοι και έν τοῦς τόποις ἐκείνοις ἀπελ- Διόνυσος είδωλον κωφόν και άλαλον. Οἱ δὲ 10 θόντες πολλούς των χριστιανών έφόνευσαν. Ό δέ . όργισθέντες κατέκοψαν αύτου μετά των Είφων ών άγιος Δάναξ λαβών τα ίερα σκεύη της έκκλησίας έκράτουν καί ξρριψαν έν τη θαλάσση και ούτως

MHNI TO AYTO IZ'.

MENSIS IANUABIUS

Μνήμη τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε, Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ Ιʌκ. 17.

15 τοθ μετάλου, οῦ ὁ βίος συνεγράφη ὑπὸ ἀθανα- σύναξις ἐν τῆ ἀγιωτάτη * μετάλη ἐκκλησία σίου τοῦ μεγάλου 1. Οῦτος ὁ ἄγιος πατήρ ἡμῶν τὸ 2. Τῆ αὐτῆ ἡμέρα, μνήμη τοῦ ὀσίου πατρὸς μέν γένος ήν Αίγύπτιος, έκ πατέρων και προγόνων ήμων Ίουλιανού του και Σάβα όνομαζομένου. την είς Χριστόν πίστιν δεδιδαγμένος. Ήκμασε δε Ούτος πρώην μέν έν τη Όσροηνών όνομαζομένη 1 έν τοῖς γρόνοις Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ καὶ πρὸς τιῦ ποτομῷ Εὐφράτη * τὴν ἀσκητικὴν κολύ-20 παρέτεινε μέχρι της εὐσεβούς βασιλείας? Κων- βην ἐπήξατο. Μετά δὲ ταῦτα τὴν ἐσχατιάν τῆς σταντίνου. Έπιδούς δε έαυτον τη άσκητική ερήμου καταλαβών άντρον ύπέδυ, άπαξ τής έβδοάγωγή 3, τοσούτον ύπερέβαλλε 4 πάντας, ώς ύπο- μάδος άρτου μεταλαμβάνων. Ό δι ήν κεγχριδίας τύπωσις είναι τών έφεξης. Καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι καί αὐτὸς πιτυρίας άλσι μόνοις ἡδυνόμινος, καὶ καί πρώτας ή κομιδή μετ' όλίγους τής ὑπὲρ ὕδωρ προσίετο τὸ ἀρκούν τρυφή δὲ <ἦν αὐτῷ 🏷 25 άνθρωπον πολιτείας γέγονεν άρχηγός και μόνος και πανδαισία και χλιδή ή διηνεκής ύμνωδία. Τούσχεδόν είς του ° ακρότατον ή λασεν όρον. Άλλα τα του ούτως βιούντος, απαντες πρός αύτόν έφοίτων μέν διαβεβοημένα περί αύτοῦ πασι περιττόν έπεκ- καί μετ' αὐτοῦ⁴ διέτριβον. Οὕτός ποτε τὴν ἔρημον διηγείσθαι ⁶. Τοσούτον δὲ μόνον εἰπεῖν ἀναγκαῖον, διερχόμενος καὶ δράκοντι μεγίστω προσαπαντήσας δτι έν θνητώ σώματι του σώματος άπανίστατο τω σημείω του σταυρού νεκρόν άπέδειξε. Καί 30 και τάς των ψυχών άνόδους έώρα και τούς ταύτας παίδα ύπὸ δίψης θνήσκοντα άνεζώωσευ, εύχη εύθύνοντας δαίμονας, δ τής νοεράς καὶ ἀσωμάτου μόνη πηγήν ὕδατος ἐξενεγκών καὶ τῷ στόματι ήν φύσεως. Ζήσας δὲ πρός τοῖς ἐκατὸν ἔτη πέντε, αὐτοῦ ἐξ αὐτῆς ὕδωρ προσενέγκας⁶. Καὶ ἐκκλησίαν

— ¹ on, Sa.

 - ¹ τού μεγοίλου Άθανασίου Sa. - ² μέχοι τοῦ εἰστβεστήτου βασιλέως Sa. - ⁸ διαγωγή Sa. - ⁴ ὑπεριβαλε Sa. -35 ⁵ τῆς ἀperŋς add. Sa. -- ⁴ ἐκδυηγείσθαι Sa. -- ⁷ om. Sa.

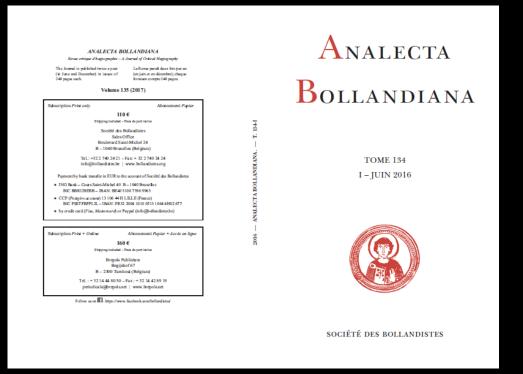
2. - 1 πάλει add. Sa. - 1 κειμένη add. Sa. - 1 Sa. om. S. - 1 αῦτῶν S. Sa. - 1 προσαγαγών Sa.

Db : 1. 2. 3. - F : 1. 2. 3. - Fa : 1. 2. 3. - B : 1. - Πανσοφίου. - 8. - Ba : 1. 2. 8. - Bb : 1. -Lan. 16. Πανσοφίου. - 3. - C: 1. - Πανσοφίου. - 3 (Δανάκτου). - Κοσμά (Ian. 154). - Cb: 1. - Τοῦ όσίου πατρός ήμῶν Ποσιδωνίου, — Ce : 1. — Πανσοφίου, — 3 (Δανάκτου). — Κοσμά. — Cd : 1. — 40 Havoopiou. - 3. - M : 1. 2. 3. - Mv : 1. 2. 3. - Mr : 1.

SYNAXARIA SELECTA. sa : 1.2. — sb : 1.2. — H : 1. — Σπευσίππου κτλ. (Ian. 16²). — P : LAN, 17. Σπευσίππου κτλ. — 1. — Τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Όνησιφόρου (cf. Dec. 8°). — Da : 1. 2. — Db : 1. — F: 1. 2. - Fa: 1. 2. - B: 1. - Σπευσίππου κτλ. - Ba: 1 (- S). 2 (- S). - Bb: 1. - Σπευσίππου κτλ. — 2. — C : 1. — Σπευσίππου, Έλασίππου, Βελεσίππου και Νεονίλλας τής μάμμης αύτών και

- 45 Ιουνίλλης και Τούρβονος του νοταρίου. --- Cb : 1. --- Σπευσίππου, Γελασίππου κτλ. -- Cc : 1. -- Σπευσίππου κτλ. --- Gd : 1. --- Σπευσίππου, Έλασίππου, Βελεσίππου και Νεονίλλας τῆς μάμμης αύτῶν καὶ Ἰουνίλλης ፣ καὶ Τούρβονος τοῦ νοταρίου. Οδτοι ὑπῆρχον ἀπὸ Καππαδοκίας, ὁμοῦ γεννηθέντες τρίδυμοι έκ μιας κοιλίας της αύτων μητρός' ήσαν δε ίππηλάται και γυμνασταί άριστοι, ώς και ή προσηγορία αύτων δηλοί, διδαχθέντες παρά των κυρίων αύτων. Έτοιμάσαντες δε τράπεζαν, τω
- 30 Έμεσίψ Διΐ θύοντες, καὶ προσκαλεσάμενοι τὴν μάμμην αὐτῶν Νεονίλλαν ἐπὶ τὸ συνεστιαθήναι αὐτοῖς. ήκουσαν παρ' αύτής και κατηχήθησαν την είς Χριστόν πίστιν, και ότι των έθνων οί θεοί άψυχοι λίθοι καί ξύλα είσι και άγουσιν πρός άπώλειαν τούς αύτοῖς προσέχοντας. Τότε ῶσπερ ἐξ ῦπνου τῆς πλάνης έκνύφαντες έπεμέμφοντο αύτή ότι, διά τί μή πρό πολλού τουτο έποίησεν και ύπομνησθέντες έξηγήσαντο, άπερ κατ' όναρ έωράκασιν όδηγοῦντα αὐτοὺς πρὸς τὴν ἀληθινὴν πίστιν. Καὶ εὐθέως ἀναστάντες
- 55 τά τε είδωλα συνέτριψαν και τούς βωμούς κατέστρεψαν και τα θύματα έδωκαν τοις κυσίν. Ώς δε ήλθαν οι κύριοι αύτῶν Παλμάτος και Έρμογένης και Κοδράτος, ήρξαντο μεταπείθειν αύτοὺς κολακείαις τε και άπειλαῖς. Ώς δὲ οὐκ ἔπεισαν, πῦρ ἐτοιμάσαντες ἐνέβαλον αὐτούς· καὶ οῦτω ἐτελειώθησαν.

<u>Analecta Bollandiana – A Journal of Critical Hagiography (= AB):</u> An authoritative academic journal dealing exclusively with hagiographical topics, edited and published since 1882 by the Société des Bollandistes in Brussels.

©CHRISTODOULOS PAPAVARNAVAS SAINTS AND HOLY (WO)MEN IN BYZANTINE LITERATURE AND ART

Patrologia Graeca (= PG):

A collection of Greek and Latin texts, edited by Jacques Paul Migne (1800–1875); Greek texts are usually accompanied by Latin translation.

MARTYRIUM MARTYRIS CHRISTI AUTONOMI.

MENSIS SEPTEMBER

ΑΘΛΗΣΙΣ TOY AFIOY KAI ENJOZOY MAPTYPOS TOY XPISTOY AYTONOMOY.

(Latine apud Surium ad diem 12 Septembris; Græce ex cod. ms. Paris, 1523 sæc. xit.)

non oportet, et quæ sunt pulchraet honesta, mandare silentio. Quantum enim auditorum lædit anitantum is, qui silentio præterit bonas actiones, privat pios utilitate, quam erant ex eis percepturi. Ea de causa religiosissimam Autonomi vitam, quæ lentio, sed studuimus eam tradere pils auribus. Etenim ad nos pervenerunt res martyris, partim quidem a quodam qui cas scripsit ante nos ; cujus fuit possel consequenter suam explicare sententiam, imo ούδαμώς εύπορήσαντος τη γνώμη συνεπομένην, άλλ' propter inscitiam multa confundebat, et contegebat : άμαθία τά πολλά συγχέοντος και συγκαλύπτοντος. partim autem a viris qui in sacrum ordinem erant R τοῦτο δὲ καὶ δι' ἀνδρῶν τῶν ἰερασθαι λαχόντων κατ'

II. Hic ergo divinus Autonomus, streauus athleta veritatis, ac episcopali dignitate ornatus in Italia. postquam tempore Diocletiani cognovit acre et vehemens bellum erupisse adversus Christi Ecclesiam, recordatus divinorum ejus mandatorum, per quæ jubet ut qui expelluntur ex una civitate, ter id, quod non potest docere verbum, ipsc quoque peribit; quodsi fuerit remotus ab iis, qui veritatis); relicta Italia, venit in Bithyniam, et divinum nutum sequens, venit in locom quendam, cui nomen quidem erat Sorei ; situs est autem ad dexteram ei qui navigat in sinum Nicomediae ; et hospitio excipitur a quodam nomine Cornelio.

 Æque esse absurdum existimo, et loqui ea quæ Λ Α'. Τής Ισης ατοπίας είναι νομίζω τό τε φθίγγεσθαι τὰ μή δίοντα, και τὸ τὰ καιὰ διδόναι σιγή. Και γάρ όσον ό τὰ μή καλά διηγούμενος τὰς τῶν mos is, qui narrat ca, que non sunt honesta ; άχρατών έθλαψε ψυχάς, τοσούτον ό τάς άγαθά; αῶν πράξεων σιγή παραδούς τῆς ἐξ αὐτῶν ώφελείας τούς φιλευσεδείς απεστέρησε. Ταύτη τοι και ήμεζε τόν μέχρις ήμων έλθόντα φιλοθεώτατον Αύτονόμου ad nos usque pervenit, statuimus non tegere si- βίον οὐκ ἔγνωμεν σιγή κατακούψαι, ἀλλά φιλοκάλοις αύτων άχοαξς παραδούναι προεθυμήθημεν. "Εφθασε γάρ και είς ήμας τα του μαρτυρος, τουτο μέν και άπό τινος των πρό ήμων τα έχείνου συντάξαντος, quidem bona mens, non adluit autem et lingua, quæ xat διανοία μέν άγαθη χρησαμένου, γλώτταν δέ allecti in sacro templo martyris, et qui rerum insarum atriv του μάρτορος εύαγή ναδν, και μάλλον αύveritatem diligentius inquisierant et collegerant. των την των πραγμάτων άλήθειαν δι' έμμελεστέρα; ζητήσεως έφανισαμένων.

Β'. Ούτος τοίνον ό θείος Αφτόνομος, ό γενναίος τῆς εὐσεθείας ἀγωνιστής, τῷ τῆς ἐπισχοπῆς ἀξιώματι κατά την Ίταλίαν έμπρέπων, ώς πολύν κα) αφόρητον έγνω του έπι Διοχλητιανού χατά της του Χριστού Έχχλησίας ραγέντα πόλεμον, είς μνήμην έλθών των θείων αύτοῦ έντολών, δι' ών ἐπιτάττει fugiant in aliam (nam qui manet quidem, præ- τούς έκ τησός της πόλειος άπελαυνομένους φεύγειν είς την έτέραν, και είδως ότι μένων μέν πρός τῷ μή δύνασθαι τον λόγον διδάσχειν και αύτο, άπολεξται, persequentur, poterit litteris, aut etiam lingua πόροω δε των διωκόντων γενόμενος δυνατός έσται convenire quandoque gregem Christi, cumque ex- γράμμασιν ή xat γλώσση ποτέ τῷ ποίμνών τε του hortari et confirmare ad pletatem ; quinetiant cos C Xoistou dialéyestai xai mpoç süsissiav inaliferit, qui crant in tenebris impictatis, deducere ad lucem αλλά και τους έν σκότει πλανωμένους τῆς ἀσεβείας ποδς τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος χειραγωγείν, τὴν Ἰταλίαν χαταλιπών άφιχνείται πρός Βιθυνίαν, και θείοις έπαχολουθών νεύμασε πρόσεισε γωρίω τενί φ τούνομα μίν Σωριοί. κείται δε έν δεξιά τω είσπλέοντα τόν της Νικομηδία; κόλπου και ξενίζεται παρ Apud quem cum longo tempore fuisset versatus, dubpi Kopunitio thu zitistu. Luxulu te xpluou mout-

©CHRISTODOULOS PAPAVARNAVAS SAINTS AND HOLY (WO)MEN IN BYZANTINE LITERATURE AND ART

Bibliotheca Sanctorum (= BiblSS):

It is an encyclopedia of saints containing over 30,000 lemmata on saints and biblical figures (i.e., from the Old and New Testament). It provides information on saints and their cult. Edition: Città Nuova, Rome.

BIBLIOTHECA SANCTORUM

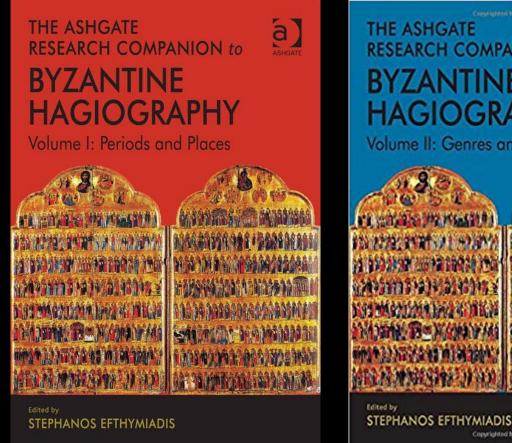
ISTITUTO GIOVANNI XXIII NELLA PONTIFICIA UNIVERSITÀ LATERANENSE

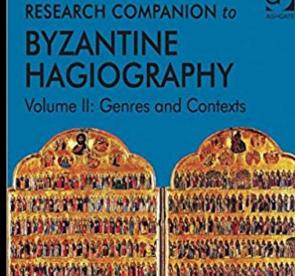
The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography:

A two-volume work edited by Stephanos Efthymiadis. Volume one (2011) presents a chronological overview of Byzantine hagiography in the first part, and in the second part the hagiographical production of the Byzantine periphery and the Christian Orient. Volume two (2014) is

divided into three sections:

- 1. Genres, Varieties and Forms,
- 2. Hagiography as Literature and
- 3. Hagiography and Society.

Copyrighted Materia